

פרק ראשון – תופעת הקרבת קורבנות האדם:

תופעת הקרבת מנחות היא תופעה מוכרת וידועה בתרבויות רבות כביטוי לעבודת-האל, ובמיוחד כאמצעי לכפרת חטאים.¹ רוב האנשים נוטים לייחס את המונח קורבן להרס של רכוש, הון או מקנה. עם זאת, בתרבויות מסוימות, ביטוי להערצת האל ניתן לראות דווקא בקורבן האדם, כאשר על פי רוב לקורבן יש איזושהי משמעות בעבור המקריב – למשל, הורה וילד.²

על פי האנציקלופדיה המקראית, מוגדרת תופעת קורבן האדם כ-"מסירת אדם לאלוהים כקרבן, במצוות האל או על מנת לפייסו, או כתשלום נדר או חרם".³ כותבים שונים עושים הבחנה בין כמה וכמה מצבים בהם הועלו למנחה קורבנות אדם: הראשון, ביטוי של הכרת תודה או הוצאה לפועל של התחייבות על פי נדר. ראו למשל עניין בת פנחס בו נדר פנחס להקריב את הראשון שיצא מביתו אם ינצח במלחמה; השני, בקשה של חסדי האל במקרה של סכנה גדולה (כשבמקרה כזה קיימת חשיבות למעמדם של הקורבנות). ראו למשל עניין מישע מלך מואב אשר הקריב את בנו על מנת להיחלץ מן המצור ששמו עליו ישראל; המקרה השלישי הוא קורבן אדם אשר נעשה באופן ממוסד וקבוע לטובת המולך, ולפיכך היה נפוץ הרבה יותר משני הסוגים הראשונים המוזכרים⁴; והמקרה הרביעי הוא קורבן לשם מטרות פולחן מאגיות, אשר בין הדוגמאות ניתן למנות את סיפור עקדת יצחק (וינפלד, 1969).

יוער כי על אף שתופעת קורבן האדם הגיעה גם לעם ישראל, כמו במקרה פנחס המתואר לעיל, ישנן סברות רבות כי אלוהי ישראל לא רק שלא דורש קרבן אדם, אלא אף מתנגד לכך.⁵

ישנן דוגמאות רבות לקיומה של תופעת קורבנות האדם. כך למשל, אנשי קרתגו היו מקריבים את ילדיהן בעתות מצוקה לרוחות הנקם (וינפלד, 1969). קיימת מחלוקת בנוגע לשאלה מתי נהג זה הופסק – האם כאשר הגיעה איגרת מהמלך דרוויש אשר אסר הקרבת קורבנות אדם, או תחת שלטון הרומים? דוגמא נוספת לנוהג זה נמצאת אצל הפניקיים אשר נהגו להקריב את הילד האהוב ביותר בעתות של אסון, מלחמה או רעות חולות אחרות. עוד דוגמא ניתן למצוא, בסיפורו של האל קרונוס אשר היה אוכל את בניו שלו, ואף הקריב את בנו בעקבות מלחמה שהובילה לשואה על המדינה כולה (וינשטוב תש"ע; וינפלד, 1969). וינשטוב מונה עוד דוגמאות רבות לקיומו של נוהג זה, אך לעת עתה אסתפק באלו שהוצגו.

הדוגמאות הרבות שמציין וינשטוב, מעוגנות בעדויות שונות לקיומו של מנהג הקרבת קורבן האדם. ניתן למצוא, בין יתר העדויות, ממצאים ארכיאולוגיים שונים. כתבתי בין היתר, כי גם בכתוב המקראי ניתן למצוא עדויות רבות לקיומו של מנהג הקרבת האדם, אך לכך אתייחס בהמשך עבודה זו. העדויות הארכיאולוגיות הללו שופכות אור רב על האופן בו בוצעו הטקסים של הקרבת קורבן האדם, על המועדים והאירועים בהם אלו נערכו, ועל אופן התפתחותם (וינשטוב, תש"ע).

¹ אדלמן, צ' (2000). קורבנות בתולדות עם ישראל. **כתב עת לעיון ומחקר**. 6. 185-161. (להלן – אדלמן, 2000)
² וינשטוב, ד' (תש"ע). קורבנות אדם בכנען ובישראל בתוך צפורה טלשיר, **ישראל וארצות תעודות ותולדות**. (ע' -117-204). באר שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן גוריון בנגב. (להלן – **וינשטוב, תש"ע**)
³ תדמור, ח' (תשל"ו). קורבן אדם בתוך **האנציקלופדיה המקראית** (כרך ז', עמ' 255-251). ירושלים: מוסד ביאליק.
⁴ וינפלד, מ' (1969). עבודת המולך בישראל ורקעה. **דברי הקונגרס העולמי למדעי היהדות**. 61-37. (להלן – **וינפלד, 1969**)
⁵ קאסוטו, מ"ד (תש"י). אלוהים בתוך **האנציקלופדיה המקראית** (כרך א', עמ' 317). ירושלים: מוסד ביאליק.

ככל שהדבר נוגע למערב, אין חולק כי קיימות עדויות ארכיאולוגיות לקיומו של נוהג הקרבת קורבן האדם. באתרים שונים בעלי תרבות פונית, ביניהם בצפון אפריקה, סיציליה וסרדיניה, נמצאו תפתיים, שאלו בעצם שדות קבורה בהם טמונים כדי חרס אשר בתוכם שרידי ילדים שרופים, ומעליהם מצבות אבן (וינשטוב, תש"ע). וינשטוב מציין במאמרו שתי נקודות, מהן ניתן ללמוד כי תפתיים אלו מהווים עדות חיה לקיומו של הנוהג בארצות המערב. ראשית, ניתן לראות במקומות שהיו תחת השלטון הרומי, אשר אסר קורבן אדם, שנמצאו תפתיים שכוננו תפתיים ניאופוניים. תפתיים אלו, מכילים שרידי בעלי חיים בלבד, וקיימות אינדיקציות וודאיות לכך שתפתיים אלו החלו להופיע רק לאחר הכיבוש הרומי (אשר כאמור, אסר קורבן אדם), והחליפו את התפתיים הפוניים שהכילו שרידי אדם (וינשטוב תש"ע). במילים אחרות, אין זה צירוף מקרים כלל ועיקר, שלאחר השתלטות הרומאים, הוחלפה תכולת התפתיים, והדבר מעיד שאין מדובר בבתי קברות רגילים. נוהג לכנות תפתיים אלו גם בשם "קורבן תמורה", כלומר חיי בעל חיים בתמורה לחיי אדם; שנית, על המצבות שמעל התפתיים הפוניים חרוטים טקסטים שנועדו לציין את ההקרבה, ולהביע תודות לאלים להם מוקדשים אותם הקורבנות. טקסטים אלו, ייחודיים לתפתיים בלבד, ולא אחת מופיעים בהם מילים כגון נדר, זבח, מלך ועוד שלל ביטויים הנקשרים עם קרבן, מה ששולל את אפשרות היותם בתי קברות רגילים גם כן (וינשטוב, תש"ע).

חשוב לציין, כי יש חוקרים הסבורים כי תפתיים אלו אינם מהווים ראיה לקיומו של הנוהג. במענה אליהם, וינשטוב מציע עוד מספר אינדיקציות אשר מצביעות על כך שאכן מדובר בתפתיים. ישנם חוקרים המבקשים לעשות היקש מתפתיים אלו לאתרים אחרים, בהם מצבות דומות לאלו שבאתרים הנזכרים לעיל, וללמוד מכך על קיומו של הנוהג גם במקומות אחרים.

ככל שהדבר נוגע לכנען, דומה כי קיימת מחלוקת על קיומם של ממצאים ארכיאולוגיים אשר מצביעים על קיומו של נוהג הקרבת קורבן האדם – שכן בכנען לא נמצאו תפתיים. יש שטוענים כי נוכח העובדה שלא נמצאו ממצאים ארכיאולוגיים בקשר עם נוהג זה בכנען, הדבר מעיד כי מנהג זה לא התקיים בה כלל (וינשטוב, תש"ע). מנגד, טוענים אחרים כי קיימים תימוכין מחפירות ארכיאולוגיות אשר מוכיחות קיומו של נוהג הקרבת ילדים גם כן בכנען (וינשטוב, תש"ע). לדעת הכותב וינשטוב, אותן חפירות ארכיאולוגיות, אינן מהוות תפתיים, אלא זיהוי מוטעה. אחד אחרי השני, שולל וינשטוב במאמרו את אתרי הקבורה כתפתיים, ומסביר מדוע לא ניתן להסיק מהם כי מדובר בקורבנות אדם.

עם זאת, וינשטוב מציג עדויות אחרות, פרט לתפתיים, לשם הוכחת קיומו של נוהג הקרבת הילדים גם בכנען. כך למשל, אחת העדויות הראשונות שנמצאו לקיומו של הנוהג בכנען, הם תבליטים מצריים משנת י"ג לפני הספירה (וינשטוב, תש"ע). תבליטים אלו מציגים סצנות בהן ערים נצורות המבקשות להתגונן מפני צבא פרעה, באמצעות העלאת קורבן אדם לאל חמן (וינשטוב, תש"ע). באותם תבליטים ניתן לראות ילדים, לעיתים חיים, לעיתים לא, מוטלים מהחומה – באופן אשר מזכיר את קורבנו של מישע מלך מואב הנזכר לעיל.

בין הממצאים הארכיאולוגיים השונים שנמצאו בכנען, ניתן למצוא גם כלי חרס עליהן כתובות שונות כמו מעשר כוהן והאות ת', אשר הכותב אדלמן סבור שמדובר בקיצור של המילה תרומה. לדעתו של אדלמן, הדבר מעיד על קורבנות שהוקרבו בימי המרד נגד הרומאים. מה שמעניין בסיפור על מצדה, הוא שבניגוד לתפתיים, אשר מציגים קורבנות ילדים, סיפור מצדה חושף קורבן אדם עצמי – כלומר התאבדות המונית שנועדה לכפר ולהרגיע את זעם ה' נגד עם ישראל (אדלמן, 2000). אדלמן מציג דוגמאות רבות אשר מצביעות על קיומם של קורבנות עצמיים, אשר נועדו לכפר על דברים